Socialförsäkringsutskottets betänkande 1983/84:23

om delpensionsförsäkringen

Motioner

I motion 1983/84:772 av Marianne Karlsson (c) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att nuvarande hinder för deltidspensionär att vara förtroendevald undanröjs.

I motion 1983/84:975 av Lars-Ove Hagberg m. fl. (vpk) föreslås

1. att riksdagen hemställer hos regeringen om förslag i syfte att från den 1 juli 1984 återställa kompensationsnivån i delpensionsförsäkringen till 65 %,

2. att riksdagen hemställer hos regeringen om förslag att åldersgränsen för delpension sänks till 58 år enligt vad i motionen anförs.

I motion 1983/84:1204 av Sture Thun (s) hemställs att riksdagen hos regeringen begär sådan ändring av lagen om delpension att uppdrag som erhålls i allmänna val undantas vid bedömningen om rätt till delpension.

I motion 1983/84:1605 av Bengt-Ola Ryttar m. fl. (s) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om beräkningen av ersättningen vid delpension.

Utskottet

Delpensionsförsäkringen för arbetstagare trädde i kraft den 1 juli 1976. Fr. o. m. den 1 januari 1980 har möjligheten att få delpension utsträckts till att omfatta i princip alla förvärvsarbetande, dvs. även egna företagare och uppdragstagare. De förvärvsarbetande i åldrarna mellan 60 och 65 år har genom denna pensionsform ekonomisk möjlighet att minska sin arbetsinsats genom att övergå till deltidsarbete i kombination med delpension.

För försäkrade som haft rätt till delpension för tid före den 1 januari 1981 utgår delpension med 65 % av den försäkrades pensionsunderlag. Fr. o. m. den 1 januari 1981 är pensionsnivån för nytillkommande delpensionärer 50 % av nämnda underlag (prop. 1980/81:20, SfU 14, rskr 84). För anställd är pensionsunderlaget skillnaden mellan hans normala förvärvsinkomst före arbetstidsminskningen och den förvärvsinkomst som han kan antas ha t. v. efter arbetstidsminskningen. För egna företagare m. fl. är pensionsunderlaget hälften av den genomsnittliga förvärvsinkomsten för de tre närmaste åren före arbetstidsminskningen. Delpensionen är pensionsgrundande för ATP och är knuten till basbeloppet.

Försäkringen finansieras genom avgifter från arbetsgivare och egna företagare. Avgiften, som fr. o. m. 1980 uppgår till 0,50 % av avgiftsunderlaget, tillförs en särskild fond som förvaltas av riksförsäkringsverket. Un-

derskottet i fonden var den 1 november 1982 774 milj. kr. och i december 1983 ca 600 milj. kr.

I motion 975 av Lars-Ove Hagberg m. fl. begärs dels förslag om återställande av kompensationsnivån i delpensionsförsäkringen till 65 % av pensionsunderlaget fr. o. m. den 1 juli 1984, dels förslag om sänkning av åldersgränsen för delpension till 58 år. Motionärerna framhåller att med nuvarande kompensationsnivå är det många som inte anser sig ha råd med den minskning av inkomsten som delpension innebär, och detta gäller framför allt anställda med låg inkomst. Således drabbas enligt motionärerna de som har det största behovet särskilt hårt med gällande bestämmelser. I motionen pekas vidare på att allt fler förtidspensioneras av arbetsmarknadsmässiga skäl, samtidigt som antalet delpensionärer minskar, vilket ur kostnadssynpunkt inte är en bra utveckling för samhället. Mot bakgrund härav bör inte bara kompensationsnivån återställas, utan åldersgränsen bör också sänkas eftersom delpension är ett bättre alternativ än förtidspension, även för den enskilde. Kostnaderna för en sänkt åldersgräns bör enligt motionärerna finansieras genom en höjning av delpensionsavgiften.

Utskottet behandlade vid föregående riksmöte ett motionsyrkande om en höjning av pensionsnivån i sitt av riksdagen godkända betänkande SfU 1982/83:21. Utskottet ansåg sig därvid mot bakgrund av ett betydande underskott i delpensionsfonden, vilket innebar att kostnaderna för delpensionsförsäkringen till viss del måste finansieras med medel över statsbudgeten, inte i rådande statsfinansiella läge böra tillstyrka en sådan höjning.

Underskottet i delpensionsfonden är enligt utskottets mening fortfarande betydande. Med hänsyn härtill saknas det enligt utskottet i nuvarande ekonomiska situation utrymme för en höjning av pensionsnivån. Såvitt gäller frågan om en sänkning av åldersgränsen i delpensionsförsäkringen anser utskottet att den bör ses som en del i de överväganden som pågår beträffande rörlig pensionsålder och äldre arbetstagares ställning på arbetsmarknaden. Utskottet hänvisar härvid till vad utskottet anfört i betänkandet SfU 1983/84:21. Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motion 975.

Motionärerna i motion 1605 av Bengt-Ola Ryttar m. fl. anser att beräkningsmetoden för delpension missgynnar ackords- och timtidsavlönade. Detta beror enligt motionärerna på att kollektivanställda i högre grad än månadsavlönade får löneavdrag vid frånvaro vilket får till följd att all frånvaro under beräkningsåret belastar den framtida delpensionsersättningen. I motionen begärs därför en översyn av beräkningsmetoden för delpension i enlighet med det anförda.

Såsom inledningsvis nämnts utgörs pensionsunderlaget för anställd av skillnaden mellan hans normala förvärvsinkomst före arbetstidsminskningen och den förvärvsinkomst som han kan antas ha t. v. efter arbetstidsminskningen. Beräkningen av arbetstiden före arbetstidsminskningen sker enligt huvudregeln med ledning av den genomsnittliga arbetstiden

under en ettårsperiod. Vid denna beräkning bortses dock från tillfällig ledighet om det är uppenbart att den genomsnittliga arbetstiden på grund härav understiger arbetstiden åren närmast före arbetstidsminskningen. Enligt utskottets mening innebär nämnda regler för beräkning av delpension att tillbörlig hänsyn tas till extraordinär frånvaro under beräkningsåret. Såvitt gäller skillnaderna i löneavdrag vid frånvaro mellan kollektivanställda och månadsavlönade är detta enligt utskottets mening inte en fråga som i första hand skall lösas genom delpensionsförsäkringen. Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motion 1605.

För rätt till delpension gäller att arbetstiden för anställda skall minskas med minst fem timmar i veckan, medan egna företagare måste reducera sin arbetstid med i genomsnitt minst hälften. Arbetstiden skall efter arbetstidsminskningen uppgå till i genomsnitt minst 17 timmar i veckan. En försäkrad som till huvudsaklig del är anställd och som har ett uppdrag vid sidan av anställningen behandlas som egenföretagare i delpensionshänseende. Om den försäkrade har en mindre bisyssla kan han dock under vissa förutsättningar få sin rätt till delpension bedömd med bortseende från bisysslan.

Två motioner behandlar frågan om delpensionsbestämmelserna för dem som innehar fackliga eller politiska förtroendeuppdrag. Marianne Karlsson begär i motion 772 ett tillkännagivande om att nuvarande begränsningar för delpensionär att vara förtroendevald undanröjs. I motion 1204 av Sture Thun begärs en sådan ändring i lagen om delpensionsförsäkring att uppdrag som erhållits i allmänna val undantas vid bedömningen av rätt till delpension.

Med anledning av riksdagsskrivelse 1981/82:435 har riksförsäkringsverket haft i uppdrag att göra en utredning angående delpensionsbestämmelser för uppdragstagare m. fl. Riksförsäkringsverket har redovisat uppdraget i sin till socialdepartementet nyligen avlämnade rapport Delpension och rörlig pensionsålder, en uppföljning och utvärdering. Verket föreslår därvid beträffande uppdragstagare att med hänsyn till de svårigheter som föreligger med att beräkna arbetstiden för vissa uppdragstagare skall samma krav ställas på uppdragstagare som på egenföretagare vad gäller utredning av arbetstidsförhållanden, men att uppdragstagare i övrigt skall jämställas med anställda beträffande arbetstidsminskning m. m. Rapporten är f. n. föremål för beredning inom socialdepartementet. Enligt utskottets mening finns det skäl för riksdagen att avvakta denna beredning före ett ställningstagande i frågan. Utskottet avstyrker sålunda bifall till motionerna 772 och 1204.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *pensionsnivån inom delpensionsförsäkringen*
   att riksdagen avslår motion 1983/84:975 yrkande 1,

2. beträffande *sänkt åldersgräns inom delpensionsförsäkringen*
   att riksdagen avslår motion 1983/84:975 yrkande 2,
3. beträffande *beräkningsmetoden för delpension*
   att riksdagen avslår motion 1983/84:1605,
4. beträffande *delpensionsbestämmelser för uppdragstagare*
   att riksdagen avslår motionerna 1983/84:772 och 1983/84:1204.

Stockholm den 10 april 1984

På socialförsäkringsutskottets vägnar
NILS CARLSHAMRE

Närvarande: Nils Carlshamre (m), Doris Håvik (s), Börje Nilsson (s), Allan Åkerlind (m), Lars-Åke Larsson (s), Gullan Lindblad (m), Karin Israelsson (c), Lena Öhrsvik (s), Siri Häggmark (m), Gunhild Bolander (c), Margó Ingvardsson (vpk), Nils-Olof Gustafsson (s), Ingegerd Elm (s), Inger Hestvik (s) och Rune Backlund (c).

Reservation

Pensionsnivån och sänkt åldersgräns inom delpensionsförsäkringen (mom. 1 och 2)

Margó Ingvardsson (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 2 som börjar med "Underskottet i" och slutar med "motion 975" bort ha följande lydelse.

Utskottet delar den i motion 975 framförda uppfattningen att den sänkning av pensionsnivån som genomfördes fr. o. m. 1981 slår hårdast mot de lägst avlönade som också har de tyngsta och från arbetsmiljösynpunkt sämsta arbetena eftersom de av ekonomiska skäl tvingas avstå från delpension. Utskottet instämmer också i motionärernas påpekande om att det kostnadsmässigt inte är en bra utveckling med fler förtidspensionärer på bekostnad av ett minskat antal delpensionärer. Enligt utskottets mening bör därför kompensationsnivån inom delpensionsförsäkringen återställas till 65 % av pensionsunderlaget fr. o. m. den 1 juli 1984. Detta bör även gälla dem som nu har en lägre kompensationsnivå. En sådan åtgärd är dock enligt utskottets mening inte tillräcklig för att minska den förtidspensionering av arbetsmarknadsmässiga skäl som nu sker redan vid en ålder av 58,3 år. Utskottet, som anser att delpension skulle vara ett bättre alternativ i dessa situationer eftersom den är frivillig och innebär att man är kvar i arbetslivet, tillstyrker motionens förslag om en sänkning av åldersgränsen till 58 år. Kostnaderna härför bör såsom framhållits i motionen finansieras genom en höjning av delpensionsavgiften. Regeringen bör

därför framlägga förslag om sänkning av åldersgränsen inom delpensionsförsäkringen i enlighet med det anförda.

dels att utskottet under moment 1 bort hemställa

1. beträffande *pensionsnivån inom delpensionsförsäkringen*
att riksdagen med bifall till motion 1983/84:975 yrkande 1 antar följande såsom *Reservanternas förslag* betecknade lagförslag

Förslag till
Lag om ändring i lagen (1979:84) om delpensionsförsäkring

Härigenom föreskrivs att 11 § lagen (1979:84) om delpensionsförsäkring skall ha nedan angivna lydelse:

Nuvarande lydelse	*Reservanternas förslag*
11 §	
Delpensionen fastställs till det belopp som motsvarar *50* procent av den försäkrades pensionsunderlag.	Delpensionen fastställs till det belopp som motsvarar *65* procent av den försäkrades pensionsunderlag.

Fastställd delpension anknyts till basbeloppet och omräknas vid förändring av detta.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1984. För försäkrad som har fått sin delpension fastställd till ett belopp som motsvarar 50 procent av den försäkrades pensionsunderlag skall delpensionen fr. o. m. ikraftträdandet fastställas till det belopp som motsvarar 65 procent av den försäkrades pensionsunderlag.

dels att utskottet under moment 2 bort hemställa

2. beträffande *sänkt åldersgräns inom delpensionsförsäkringen*
att riksdagen med bifall till motion 1983/84:975 yrkande 2 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.